

Szabó Noémi

Doberdó, másképpen

Domján Gyula és Kiss Zoltán *Felügyeleti nézet* című installációja

📍 **Görög Templom kiállítóhely kertje, Vác**

📅 **2012. szeptember 15 – október 15.**

„Vácról szöktem az éjszaka”... – lenről / a szürke folyam kavarog... – / Álltunk szótalán én meg a rendőr: / egymásra fogott magyarok, / s én néztem az állahegyét – belelendül / a váll –, hova majd lecsapok.” (Gérecz Attila: *A rendőr*)¹

DOMIÁN GYULA és KISS ZOLTÁN nem először választják helyszíneként a Váci Görög Templom misztikus, szakrális terét helyspecifikus installációjukhoz. 2011-ben *Belső Templom* címmel a templom kicsinyített modelljét rajzolták ki a szakrális épület enteriőrjében. A három méter magasan kifeszített zsinégekről függönyként vagy áttetsző falként lelógó nejlonfólia a templom tömegének törékeny

¹ Gérecz Attila (1929–1956): Egykori Ludovikás főhadnagyként esik hadifogságba a 2. világháborúban, 1946-ban tér vissza Magyarországra. Tehetséges öttusázó, nagy sikeres várományosa, akit 1950-ben hadapródiskolás társaival együtt perbe fognak, majd hazaárulás vádjával 15 év börtönre ítélnék. A budapesti Gyűjtőfogházban vele együtt raboskodó írók, költők fedezik fel átütő erejű költői tehetségét. 1954. július 18-án, a nagy dunai árvíz idején szökik meg a váci börtönből; a medréből kiáradt, jég hideg Dunát átúszva menekül el, majd jut el Budapestre. Árulás nyomán újra letartóztatják, különböző börtönökben raboskodik.

A budapesti Kozma utcai Gyűjtőfogházból az 1956. október 23-i forradalom szabadítja ki október 30-án. Tamási Áron íróval közösen ő öntötte végleges formába a rabságból szabadult írók felhívását a nemzethez. Egy orosz tankról leadott gépfegyver-sorozat oltja ki életét 1956. november 7-én.

DOMIÁN GYULA ÉS KISS ZOLTÁN
Felügyeleti nézet, 2012

képét idézte fel. A projekt a templom képének „tükrözésével” vagy „reprodukálásával” egy zárt, mégis áttört szentélyt hozott létre a szentélyben. Azon túl, hogy a mű kifejezetten lírai és érzékeny vizuális világot jelenített meg, erős gondolati-tartalmi vonatkozásokat is hordozott: hogyan változik a (szakrális) épület funkciója, miként integrálható a múlt öröksége a jelenbe, hogyan konfrontálódik az architektonikus tér a létrejövő atmoszférával, hangulattal.

A fenti kérdéskör vizsgálata újabb frappáns helyspecifikus installációt eredményezett 2012 őszén, immár nem a templom enteriőrjében, hanem a Váci Görög templom kertjében, kint a szabad térben. A *Felügyeleti nézet* című munka műfaját tekintve tekinthető installációnak, némi land art beütéssel, illetve konceptuális tárggyegyüttesnek is, amely a régészeti és a műszaki rajzok dokumentatív jellegű igényével és precizitásával fogalmaz.

Az ország legszebb panorámájú és leghírhedtebb fegyházának, a váci börtönnek két, ma már használaton kívüli őrtornya vetül ki perspektívakusan, két dimenzióba projektálva, szigorú geometrikus rendben a kert füves felszínére.

A fehér, vékony zsinegekkal „megrajzolt”, eredetileg rideg, kubuszzerű, meglehetősen funkcionális épületek idézőjelbe tett képe, víziója lebeg előttünk, letisztult, egyszerű, mindenféle addicionális elemtől mentes térrajzként. A térben kijelölés módja hasonló elven működik, mint

a háromdimenziós, számítógépes épülettervek esetében. Azonban a virtuális felidézés jelen esetben konkrét és rusztikus térben zajlik, egyszerre állítva emléket a közelmútnak és a prózai jelennek.

Az installáció hatásmechanizmusa összetett, hiszen az értelmezés lehetőségei jóval túlmutatnak két egyszerű őrtorony perspektivikusan ábrázolt látványánál. Először is kérdésként merül fel, hogy a Domián-Kiss alkotópáros mennyire tudatosan szötte az installáció tartalmi mondanivalóját az ötvenes években politikai börtönként funkcionáló épület és annak Doberdó néven elhíresült, kínzásokra létesített részlegének történelmi felidézése köré? Tény, hogy a Rákosi-érában, majd az ötvenhatos forradalom után írók, politikusok, művészek és értelmiségiek sokasága szenvedett ezen a helyszínen. Azonban az installáció csupán az első védvonal épületeit, a szörnyű börtön közvetlen környezetét, az őrtornyok képét jeleníti meg. Az őrtorony felidézi a konkrét történelmi eseményeket, s ugyanakkor túl is mutat rajtuk: egyszerre válik a „felvigyázás bástyájává” mint félelmetes és tiszteletet parancsoló épület, másfelől a vakság, az (el)hallgatás allegóriájává, hiszen az őrtorony smasszerei némán asszisztálnak a börtönben zajló eseményekhez. Az installáció formai megoldása, ahogyan éteri, könnyed légiességgel fut az egyenetlen, szikkadt talaj felett mindenképpen eltávolítja s ekképpen szakralizálja a történelmi tényeket és memént emel, hoz létre számukra. Sőt, a *Felügyeleti nézet* nem feltétlenül az őrtorony negatív konnotációit jeleníti meg, hanem annak épp egy ideális képét vetíti elének, hasonlóan a reneszánszban népszerű ideális városok perspektivikusan megjelenített ábráihoz. Nincs ember, nincs a lokalizáláshoz szükséges ismertetőjegy,

csak a puritán struktúra. A választott vizuális módszer (valaminek a tömegét alaprajzként bemutatni, síkban és felülnézetben három dimenziót vetíteni) éppen az őrtorony funkcióját kérdőjelezi meg: a zárt, rigorózus épület jelen esetben nyitott, bejárható, könnyű és sérülékeny; fizikai léte időszakos, efemer; függ az időjárás viszontagságaitól, a növényzet öntörvényű burjánzásától és a befogadó szándékos vagy véletlen rongálásától. Pontosan úgy, mint egy valós, téglából és malterből épített ház esetében. Azonban itt nem az eredeti őrtornyokkal van dolgunk (azok ott állnak a Dunaparton, szomorú „emlékműveiként” a közösségi emlékezet által is csak részben feldolgozott közelmúltbéli eseményeinek), hanem azok léptékét és arányát követő térkalligráfiával.

Domián Gyula és Kiss Zoltán munkája – az őrtorony fogalmát, illetve szimbólum-potenciálját kihasználva – gazdag konnotációs spektrumon játszik: alkotásuk múzeum a múzeumon kívül; emlékhely a monumentum kényszeres formai sémái nélkül; az értékmentés objektuma a mulandóság tudatos felvállalásával. Térbeli „szobor” a tapintáson alapuló haptikus felfogás teljes mellőzésével; teljesen nyitott architektonikus tér, amely megkérdőjelezi az épület alapvetően plasztikus és zárt jellegét. Az őrtornyok választott képe tehát elsősorban motívum; egyszerű építészeti klisé ahhoz, hogy variábilis kísérleti terepet biztosítson a két művész minimalista formavilágba kiterjesztett emlékezés-konceptiójának.

DOMIÁN GYULA és
KISS ZOLTÁN
Felügyeleti
nézet, 2012